

לפרשת מטות ומסעי – תשע"ג

על אחווה ושותפות

אבנר רוזנטלר

פרשיית דיונים של בני גד ובני ראובן עם משה מעלה תהיות רבות: מדוע חשד (לבעל העקדת יצחק – בצדק, לרמב"ן ולאברבנאל – שלא בצדק) משה בשניים וחצי השבטים כאילו הם מתכוונים להניא את לב העם, מדוע האריכות במשא ומתן ביניהם, מה טעם הקדשת מספר רב של פסוקים לתיאור השתלטותם של שניים וחצי השבטים על כל האזורים החדשים תוך נתינת שמות למקומות ועוד. נתחיל לבאר את הרעיון דווקא דרך השאלה האחרונה שהצגנו.

מהי משמעות הקריאה בשמות? הרמב"ן (בראשית, ב, כ) מבאר את מהות העניין בקשר לאדם הראשון שקרא לחיות בשמות:

"כי קריאת השמות היא הבדלת המינים והפרד כוחותם זה מזה"

לשיטתו, שם נועד להבדיל כל דבר ממשנהו, כך שחמור, מלבד שהוא חמור, שמו מעיד עליו שאינו סוס.

קריאת השמות של שניים וחצי השבטים לערים בנחלתם החדשה היא אמירה ברורה: הערים האלה הן שלנו ולא של מישהו אחר! מיהו אותו מישהו אחר? אחת משתיים - העמים אותם הורישו בני"א או השבטים שעומדים לנחול את עבר הירדן המערבי. כיוון שקריאת השמות לא מגיעה מיד אחר הכיבוש, אלא אחרי המשא ומתן עם משה, נראה יותר שכוונתם הייתה שאלו הערים שלהם ולא של שאר ע"י.

בספר יהושע נחשדים שבטי עבר הירדן המזרחי בהקמת מזבח לעבודה זרה. משלחת, שכוללת את הנשיאים ובראשם פנחס, נשלחת ע"מ לברר מה קורה שם, כל זאת לאחר שכל שבטי עבר הירדן המערבי כבר נאספו למלחמה עם אחיהם. האירוע מתברר כאי הבנה, שכמעט הביאה לאסון, וכך מוסברת בניית המזבח:

"ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' א-להי ישראל: וגבול נתן ה' בינו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן אין לכם חלק בה' והשביתו בניכם את בנינו לבלתי ירא את ה': ונאמר נעשה נא לנו לבנות את המזבח לא לעולה ולא לזבח: כי עד הוא בינו וביניכם ובין דרותינו אחרינו לעבד את עבדת ה' לפניו בעלותינו ובזבחינו ובשלמינו ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק בה': ונאמר והיה כי יאמרו אלינו ואל דרתינו מחר ואמרנו ראו את תבנית מזבח ה' אשר עשו אבותינו לא לעולה ולא לזבח כי עד הוא בינו וביניכם" (יהושע, כב, כד-כח).

בסיומו של האירוע פנחס מודה שע"י לא הבין נכונה את כוונת 2.5 השבטים, חוזר אחורה עם כל המשלחת ומלחמת האחים נמנעת. ואז, בסיומה של הפרשה, מופיעה, שוב, קריאה בשם:

"ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא בינתינו כי ה' הא-לוהים"

באופן מפתיע, חסר פרט קטן בפסוק האחרון, פרט שכל הפסוק מכונן אליו – מהו השם. רש"י משלים לנו את החסר ואומר שלמזבח קראו "עד", והמשך הפסוק הוא הסבר לשם זה. ובכל זאת, למה הושמטה המילה הזאת מהפסוקים? יתכן ורעיון זה בא להצביע על שינוי שחל אצל בני גד ובני ראובן.

נחזור שוב אחורה לפסוקים בפרשת מטות. לא פעם ולא פעמיים חוזרת התורה ומדגישה את כמות הכסף הרבה שהייתה ברשותם של בני גד ובני ראובן:

"ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד... הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה"

עצם השימוש במונח 'מקנה' ולא צאן (בניגוד למשה שאומר "בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצנאכם") מראה על החשיבות שיש להון הכלכלי אצלם.

יש לשים לב לנקודה מסוימת בפסוקים. ההפגנה של כמות הרכוש הגדולה מופנית כלפי בני גד ובני ראובן, אך לא כלפי חצי המנשה, וכך בכל שלב המו"מ לא מוזכרים חצי המנשה. לכאורה, נראה שהם לא לקחו צד בוויכוח. רק בסיום הדיון ולאחר שהושגה הסכמה מצטרפים פתאום בני מנשה אל שני השבטים (פסוק לג). מה פשר ההופעה הזאת? הרמב"ן במקום עונה:

"מתחילה לא באו לפניו שבט מנשה, אבל כאשר חלק הארץ לשני השבטים ראה שהיא ארץ גדולה יותר מן הראוי להם ובקש מי שירצה להתנחל עמהם, והיו אנשים משבט מנשה שירצו בה, אולי אנשי מקנה היו, ונתן להם חלקם... ואולי בעבור היות שתי המשפחות האלו, המכירי והגלעדי, המועטות בשבט רצו להיפרד משבטם כדי שתהיה להם נחלה רבה מהם כי ילכדו בחרבם..."

לטענת הרמב"ן, החלטה מציאותית פרקטית של משה היא שהביאה לצירופם של חצי המנשה אל בני גד ובני ראובן. אך יתכן שמשהו נוסף עמד מאחורי החלטתו זו של משה. בעל "העמק דבר" הסביר את צירופם של בני מנשה בכך שמשה רצה לצרף אל ראובן וגד "תופשי תורה", ועל מכיר בן מנשה נאמר בשירת דבורה 'מני מכיר ירדו מחוקקים'. יתכן וכניסתם זו של בני מנשה אל האזור של בני גד ובני ראובן השפיעה על השניים האחרונים. כבר במהלך המשא ומתן עם משה משתנה דרך הבעתם של שני השבטים, ורצון שנראה על פניו אגוצנטרי נעשה היחלצות למלחמה לפני בני, במהלך שמביא אותם להיות שותפים מלאים למלחמותיהם של שאר העם. נראה שמשה מנסה למנוע חלוקה עתידית של העם, הן מבחינת מחלוקת לגבי הצורך בחיים בתוך הארץ, והן מבחינת החלוקה שעשויה להיגרם בתוך העם מבחינה חברתית. יתכן ששני ההסברים להצטרפותם של בני מנשה אל שני השבטים קולעים לשתי המטרות האלו: הכנסה של "תופשי תורה" שלא ישכחו מהו המרכז הרוחני של עם ישראל, והכנסה של חצי שבט לתפוס את כל שאר השטחים שם, כחלק ממישמתם הלאומית, על מנת ליצור שיתוף של השבטים שבשני העברים (יתכן וזו הסיבה לכך שרק חצי משבט מנשה עבר מזרחה, כדי ליצור פירוק בתוך השבט שמן הסתם ישמור על הקשר בין שני החלקים של העם). שתי משימות אלו נרמזות בפרשייה שהזכרנו לעיל בספר יהושע. המילים החוזרות בקטע שצוטט לעיל הן "מחר" ו-"בניכם". מילים אלו נראות כרמזות לפרשייה מוכרת בספר דברים:

"כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו אתכם: ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו יהוה ממצרים ביד חזקה: ויתן יהוה אותנו ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו: ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו: ויצונו יהוה לעשות את כל החקים האלה ליראה את יהוה אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה: וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני יהוה אלהינו כאשר צונו" (דברים, ו, כ-כה)

התשובה שהבן יקבל לשאלתו למקורן של המצוות האלה היא כפולה: 1. היציאה ממצרים, שלמעשה מהווה את גיבוש העם. 2. ההגעה לארץ אשר נשבע ה' לאבותינו.

ואכן, השוני בין בני מנשה לבני גד ובני ראובן מתבטא כבר במעשייה הראשונים לאחר הוויכוח. בני ראובן ובני גד נגשים מיד לשקם את הערים שנכבשו במלחמה, והדבר הראשון שהם עושים הוא: "ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו". כפי שהסברנו לעיל, נראה שמדובר בניכוס של האזורים לעצמם. גם בני מנשה נותנים שמות חדשים למקומות שהם

מגיעים אליהם, אך הם הולכים וכובשים אזורים חדשים ולאותם אזורים הם נותנים שמות. בחירת השמות הלא כ"כ יצירתית, כל אחד קורא למקום שהוא כבש על שמו, נראית לכאורה כאילו גם הם מנסים לנכס לעצמם את אזורים אלו. אלא שבפסוק החותם את הפרשה ישנה הפתעה: "ונבח הלך וילכד את קנת ואת בנתיה, ויקרא לה נבח בשמו". באופן מקרי שכחה התורה לשים מפיק בתוך ה"א שבמילה 'לה' (וכן מילה זה הוטעמה במרכא כפולה). מה מסמן המפיק ומה מבטא חסרונו? מפיק בשפה העברית מבטא שייכות למישהי, כך ש'הספר שלה' הוא למעשה 'ספרה'. יתכן והתורה מנסה לומר שבני מנשה לא רצו ליצור ייחוס בין המקומות שכבשו אל עצמם (הם קראו לערים שכבשו בשמותם, אם בגלל חסרון בבנים וניסיון עקיף להקמת שם [כך קובע המדרש אצל יאיר] ואם מסיבות אחרות).

בספר יהושע, כשמחליט יהושע לשלח את שניים וחצי השבטים, הוא מצווה אותם לזכור לשמור לקיים את כל מצוות ה' גם כשהם רחוקים משאר העם, ופתאום מוקדשת פרשייה מיוחדת לבני מנשה:

"ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן ולחציו נתן יהושע עם אחיהם מעבר הירדן ימה וגם כי שלחם יהושע אל אהליהם ויברכם: ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל איביכם עם אחיכם" (יהושע, כב, ז-ח)

פתאום נודע לנו שגם לבני מנשה יש רכוש רב מאד, מהו הצורך להזכיר את זה דווקא במקום זה? נראה, שיהושע, כנראה בעקבות משה, שולח את בני מנשה שדומים מאד מבחינה חיצונית לשני השבטים האחרים, במטרה ברורה – "חלקו שלל אויביכם עם אחיכם", או במילים אחרות, למרות שאתם דומים לראובן וגד, משכו אותם אחריכם והיזהרו לא להמשך אחריהם. מטרה זו כנראה צלחה. כפי שהזכרנו קודם, בסיומו של הסיפור שמדבר על מלחמת האחים שהייתה בפתח, החליטו בני ראובן ובני גד לקרוא למזבח שהם בנו -- . יתכן והקריאה למזבח ב"חוסר שם" מבטאת הבנה על פיה שני השבטים למדו את הלקח והחליטו להיות שותפים עם כולם ולא לנכס הכל לעצמם.